

IDRETT OG ETIKK

– En oversikt over hovedtemaer i den idrettsfilosofiske diskusjon 1980–2007

GUNNAR BREIVIK

Kjelsåsveien 30
0488 Oslo
Gunnar.Breivik@nih.no

A B S T R A C T

Sport has become important in modern societies, both mass sport as well as elite sport. Especially elite sport raises ethical dilemmas that reach far beyond sport. The most thorough scholarly discussion of sport ethics has taken place among sport philosophers. *Journal of the Philosophy of Sport (JPS)* has been the leading international referee journal in the field of sport ethics. The article gives an overview over some of the main sport ethical discussions in JPS in the period 1980–2007. Some of the main positions and arguments related to themes such as sport and values, «sportsmanship», «fair play», and doping are portrayed. One of the goals of the article is to invite theologians to take part in the sport ethical discussion.

KEY WORDS

- Sport ethics
- Theology
- Philosophy
- Sport sciences
- Sport and values
- Sportsmanship
- Fair play
- Doping

INNLEDNING

Idretten spiller en økende rolle i dagens samfunn, både som masseidrett og toppidrett. Inaktivitet og fedme har gjort masseidrett til et enda mer sentralt virkemiddel i helsepolitikken enn den var før. Den profesjonelle toppidretten er blitt enda mer aktuell som underholdning og business. I tillegg har nye former for ungdomssport og ekstremsport stått frem som eksponenter for den moderne individualistiske livsstilen der selvkonstruksjon spiller en sentral rolle. Det postmoderne mennesket definerer seg selv gjennom de aktiviteter og sammenhenger det inngår i. Aerobic og styrketrening bidrar til å konstruere en vellykket kropp. Kiting og snowboard bidrar til signalisering av risiko. Golf og seiling definerer sosial tilhørighet og demarkasjon. Denne utvikling av idretten har gjort den til en mer mangslungen, viktig og interessant størrelse. Og det har ført til en rekke studier av idrett fra ulike samfunnsvitenskapelige innfallsvinkler. Utviklingen har reist en rekke nye etiske problemstillinger rundt idretten. Og en del av de gamle problemstillingene er blitt forsterket og tilspisset. Særlig gjelder dette toppidretten som både reiser allmenne problemer i et skarpt lys og også har sine egne spesifikke etiske dilemmaer. Jeg vil i denne artikkelen ha et særlig fokus på etiske dilemmaer i toppidretten, også fordi det er disse som er mest diskutert i den internasjonale faglitteraturen.

De etiske problemer i idretten diskuteres i en rekke sammenhenger og kontekster; på arbeidsplassen, i de tusen hjem, blant aktive idrettsutøvere, trenere og ledere, i media og i vitenskapelige fagmiljøer ved ulike typer institusjoner. Siden denne artikkelen er i et teologisk fagtidsskrift er det naturlig å gi en fremstilling som speiler debatten slik den føres i vitenskapelige fagmiljøer.

HENSIKT OG MÅL

Jeg skal i denne artikkelen ikke gi en oversikt over den teologiske diskusjonen rundt idrettsetikk. Jeg skal derimot gi en oversikt over diskusjonen rundt idrett og etikk slik den er ført i de internasjonale idrettsvitenskapelige miljøer. Jeg håper at dette kan gi grunnlag og inspirasjon for i neste omgang å gi en oversikt over den teologiske debatten rundt idrettsetikk. På sikt bør det kunne skapes en dialog mellom idrettsvitenskapelige, allment filosofiske og teologiske miljøer om idrettsetikk. Mesteparten av den debatten som har vært ført i akademiske miljøer om idrett og etikk, har hittil skjedd ved idrettsvitenskapelige institusjoner.¹ Jeg vil derfor i denne artikkelen ta utgangspunkt i debatten i de idrettsvitenskapelige miljøene.

Mens teologi og filosofi er fagdisipliner med svært lange tradisjoner, er idrettsvitenskapene relativt unge. Som eget vitenskapsområde fikk de sitt endelige gjennombrudd ved den vitenskapelige kongressen som ble holdt før de olympiske sommerleker i München 1972. Det var første gang man arrangerte en før-olympisk vitenskapelig konferanse. Boken «Sport im Blickpunkt der Wissenschaften», som ble utgitt ved konferansens start, hadde omfattende kapitler om «Sport in philosophischer Sicht» og «Sport in theologischer und religionswissenschaftlicher Sicht»².

Ikke lenge etter konferansen i München ble «The Philosophic Society for the Study of Sport» startet av en gruppe filosofer og idrettsforskere i USA. Fra 1973 utkom tidsskriftet «Journal of the Philosophy of Sport» som siden har vært det ledende tidsskrift for idrettsfilosofisk debatt og fagartikler om idrett og etikk.³ Det har hatt både de fleste og de mest sentrale idrettsetiske bidragene. I tillegg har flere lærebøker og monografier naturlig nok spilt en stor rolle.⁴ Men jeg velger her å fokusere den fortløpende debatten slik den er avspeilet i dette tidsskriftet. For ikke å sprengte rammene for denne artikkelen har jeg primært sett på perioden 1980–2007. Jeg skal på denne bakgrunn a) fremstille noen av de viktigste problemområdene, b) presentere hovedstandpunkter knyttet til de ulike tema, og c) se på bakenforliggende teorier og forutsetninger. De to første punktene vil bli fremstilt i sammenheng. Det siste punktet om teorier og forutsetninger vil bli tatt som en avsluttende refleksjon.

IDRETT OG ETIKK – HOVEDOMRÅDER OG HOVEDSTANDPUNKTER

En gjennomgang av artiklene i Journal of the Philosophy of Sport viser at de kan ordnes i følgende hovedkategorier:

- a Idrett og etikk – egenart og utvikling
- b Etske teorier i idrettsetikk
- c Idrettens verdi
- d Idrett og karakter: «sportsmanship»
- e Idrett og «fair play»: rettferdighet og likhet
- f Doping
- g Etske aspekter ved idrettskonkurranser
- h Etske problemer knyttet til visse idretter
- i Olympisk idrett – olympisme
- j Idretten i samfunnet – kapitalisme
- k Feminisme – kjønn

- 1 Ethiske problemer knyttet til grupper av utøvere
 - 1 Barn og idrett
 - 2 Idrett og funksjonshemmede
 - 3 Etikk, dyr og idrett

For ikke å sprengte rammene for denne artikkelen velger jeg å avgrense gjennomgangen til punktene b.–f.

IDRETT OG ETIKK – EGENART OG UTVIKLING

Kretchmar skrev i 1983 en artikkel som berører sentrale spørsmål vedrørende etikkens grunnlag.⁵ Han hevder at for å levere en relevant idrettsetikk er det nødvendig å kjenne idretten. Idrettens etikk må hvile på en metafysikk, dvs. et nøye kjennskap til hva som konstituerer idrett som et egenartet fenomen. Altfor mange etikere diskuterer idrett uten å være presise i sine angivelser av hva slags fenomen de diskuterer og hvilket nivå de opererer på. Han kritiserer enkelte klassiske fremstillinger som McIntosh sin kjente studie av «fair play» for å hvile på et altfor løst faktafundament og være altfor upresise i fenomenbeskrivelsen.⁶ I tilsutning til Frankena hevder han at både utilitaristisk og deontologisk etikk forutsetter en beskrivelse av hva som er «det ikke-moralske gode» som vi søker å oppnå. Hva er det gode liv i idretten? Idrettsfilosofer har gitt svært ulike svar, som «excellence» (Weiss), «play» (Novak), «authentic self-development» (Slusher), og «pleasure» (Wertz). Det største problemet ifølge Kretchmar er at mange etikere ikke angir på hvilken måte bestemte etiske handlinger bidrar til realisering av det gode. Kretchmar henviser her til Fraleigh's analyser av «the good game» som et eksempel til etterfølgelse. Fraleigh hevder at det gode i idrett ikke kan løsriives fra måten vi realiserer det på.⁷ Kan man for eksempel ved å tøy eller bryte reglene og dermed vinne kampen oppnå det gode som en seier representerer? Fraleigh mener nei fordi det er et indre forhold mellom en seier og måten den vinnes på. Vanskeligere dilemma oppstår hvis det ene laget er overlegent i forhold til det andre. Skal man spille så godt man kan og knuse motstanderne eller skal man vise barmhjertighet og spare dem for ydmykelsener og smerter. Fraleigh, som mener idrettens verdi består i den kunnskap den gir om våre ferdigheter relative til andre, mener vi alltid må spille så godt vi kan. Kretchmar er mer skeptisk og tror kanskje at idretten realiserer ikke bare ett, men en rekke goder som må veies mot hverandre, og kanskje veier det å unngå ydmykelse i gitte situasjoner tyngre enn kunnskapen om ferdigheter eller gleden ved seier.

En annen av de sentrale idrettsfilosofer, William J. Morgan, har forsøkt å fastslå idrettens egenart i forhold til den sosiale virkelighet.⁸ Hans sosialetiske diskusjon av idretten tar utgangspunkt i kritikken av den amerikanske idrettsideologien. Harry Edwards, som sto bak Black Panther- demonstrasjonen i Mexico City i 1968 og senere ble professor i sosiologi på University of California, Berkeley, hevdet at amerikansk idrett er det beste og mest konsentrerte uttrykk for den amerikanske kapitalistiske ideologi.⁹ Tradisjonelle marxister hevdet på sin side at idretten er et rent biprodukt av samfunnsutviklingen. Idretten er sist i historiens vogntog. Enkelte neomarxister hevdet derimot at idretten ikke er et etterslep, men en avspeiling, en strukturell parallell til samfunnet. Det er ikke tilfeldig at de tre store idrettene i USA er lagspillene baseball, basketball og amerikansk fotball, som på hver sin måte avspeiler betydningen av teamwork og konkurranse som dominerer på alle sentrale samfunnsarenaer fra næringsliv til forskning. Idrettens etiske dilemmaer er samfunnets dilemmaer. Mot dette hevdet Morgan i tråd med kritiske nymarxister fra Frankfurterskolen at idretten er noe mer enn avspeiling. Idretten har i likhet med andre kulturelle uttrykksformer en selvstendighet og egenverdi. Den har en unik formal kjerne og utgjør en selvstendig type figurasjon som riktignok fylles med innhold og utforming i historiske og sosiale kontekster. Lek, spill og sport finnes i ulike former i alle kulturer og er en del av menneskets unike levemåte. Morgan bruker denne analysen til å kritisere den instrumentelle bruken av idrett for ideologiske formål, enten det er i marxismens eller kapitalismens navn.

ETISKE TEORIER

Filosofen Thomas Nagel har utviklet en distinksjon mellom det subjektive og det objektive som han har gjennomført innen ulike deler av filosofien, inklusive etikken.¹⁰ Han mener at begge deler er nødvendige perspektiver. Det subjektive er et nødvendig utgangspunkt, men ved gradvis å utvide perspektivet kan vi se de etiske dilemmaer fra en objektiv upersonlig synsvinkel. Feezell har anvendt dette på idretten og hevder at vi starter med engasjerte subjektive preferanser.¹¹ Sett fra innsiden er idretten full av opplevelser, glød og mening. Men sett fra utsiden, fra et universelt og objekt ståsted, er idretten latterlig ubetydelig og uten mening. Og det er dette «view from nowhere» som må ha mest gjennomslagskraft. Feezell anbefaler derfor at vi gjennom etisk refleksjon ser på vårt eget engasjement i idrett, selv på toppnivå, med et skjevt smil. Vi synes dette er kjem-

pegøy, men egentlig er det totalt ubetydelig. Engasjert ironi blir kanskje den eneste mulige holdningen.

William J. Morgan imøtegår dette synspunktet.¹² Morgan hevder at mellom det subjektive og objektive finnes det en meningsfull sosial og kulturell verden der vi samhandler med andre i en vi-situasjon. Idretten er dyppest sett et praksisfellesskap med sine unike goder som bare kan oppnås ved å delta i fellesskapet og ut fra de felles regler som fellesskapet etablerer, slik den engelske filosofen MacIntyre hevder.¹³ De subjektive opplevelser og preferanser idrettsutøvere har, kan være ganske forskjellige fra de praksiser og verdier som de ulike idretter krever. Det er ved å innordne oss i praksisfellesskapets verdier at vi får del i det felles idrettslige. Dette kan lede til en historisk relativisme der idretten blir en av mange sosiale og kulturelle konstruksjoner. Morgan hevder imidlertid med støtte i Rawls og andre at man kan tenke seg en universalisme nedenfra, i motsetning til den kantianske ovenfra, der man gjennom kommunikasjon og diskusjon utvider vi-fellesskapet på tvers av kulturer og til nye deler av verden. Det vil i så fall være en ikke-imperialistisk utvidelse av idrettsfellesskapet, annerledes enn da engelskmennene innen sitt imperium tredde sport ned over hodene på sine undersåtter i ulike verdensdeler.

Feezell's bruk av Nagel reiser et mer generelt problem om forholdet mellom idrettsfilosofi og generell filosofi. McFee hevder at nesten ingen filosofiske idéer kan overføres direkte til idrettsfilosofi.¹⁴ På den andre siden kan ikke idrettsfilosofien overse den generelle filosofi. Det betyr at det er og må være et spesifikt arbeidsrom for idrettsfilosofer. Imidlertid nevner McFee selv en idé fra generell filosofi som ser ut til å passe som hånd i hanske til idretten og som kan direkte overføres til idrettsfilosofi. Det dreier seg om den allerede nevnte teori hos MacIntyre om praksisfellesskap. Denne er direkte overtatt og anvendt av en rekke idrettsfilosofer. MacIntyre sier for eksempel:

«A practice involves standards of excellence and obedience to rules as well as achievement of goods. To enter a practice is to accept those standards and the inadequacy of my own performance as judged by them. It is to submit my own attitudes, choices, preferences and tastes to the standards which currently define the practice.»¹⁵

MacIntyre bruker selv sjakk som eksempel, men utsagnet passer like godt på de fleste idretter. Det er denne debatten om idrettens interne go-

der og standarder som har vært sentral helt siden starten, mer enn debatten om idrettens eksterne goder og korrupsjonen av godene gjennom makt, berømmelse, ære og penger. Denne siste problemstillingen er viktig for idretten, men mindre interessant fra et filosofisk ståsted.

IDRETTENS VERDI

Debatten om idrettens interne og eksterne goder er ført på tilsvarende måte knyttet til begrepet verdi. Platon og andre tenkere i den objektive idealistiske tradisjon tenker seg verdier som tidløse og evige størrelser som i varierende grad kan implementeres og avspeiles i vår virkelighet. Andre hevder at verdier er betinget av sosiale og kulturelle forhold. De er historisk og samfunnsmessig betinget. Et tredje synspunkt er at verdier er individuelle og knyttet til den enkelte aktørs subjektive preferanser. De fleste varianter av moderne handlingsteorier snakker om maksimering av subjektiv forventet nytte.

Alle disse standpunktene har hatt sine forkjempere innen idrettsetikken. Den greske idrett og også den moderne engelske og olympiske idrett tenkte seg at idretten skulle gi uttrykk for tidløse idealer og verdier, hevet over samfunnsmessige omskiftelser. Den engelske sporten på 1800-tallet mente idretten skulle utvikle menneskets karakter. Man skulle lære seg «fair play» og utvikle mot, generøsitet, samarbeid, utholdenhet og vilje. Idretten skulle være preget av «sportsmanship». Tanken om karakterbygging og «sportsmanship» diskuteres og forsvares også i dag, men er utfordret av individualistiske og relativistiske perspektiver.

Med utgangspunkt i empiriske undersøkelser er det lett å vise at idretten ikke er enhetlig, men ulike typer idretter er bærer av ulike samfunnsmessige verdier. Men det er også gode teoretiske grunner for å si at idrettene uttrykker ulike dimensjoner og dermed ulike typer verdier. I idrett forholder mennesket seg til natur, samfunn, medmenneske og seg selv. Klatreren utfordrer og prøver å mestre fjellet. Bryteren forholder seg direkte og kroppslig til et enkelt medmenneske, et Du. Fotballspilleren har en rolle i et lag som samspiller og konkurrerer med et annet lag innen et sett av felles regler og normer. Turnereren eller maratonløperen fokuserer på beherskelsen av sin egen kropp eller sine egne løpsferdigheter. Det er naturlig at disse forskjeller avspeiler seg i ulike verdier. Også empiriske undersøkelser viser at idretten er bærer av verdier som varierer med type sport, dens forankring og historie. Ekstremsport speiler og forsterker andre verdier enn golf. Innen ski har langrenn og alpint ulik sosial og kulturell forankring og forsterker ulike typer verdier.

Men idretten representerer noe mer enn de etablerte samfunnsmessige verdier. Terry Roberts hevder at idrettens mest ekte verdier er knyttet til den enkelte utøver og dennes selvrealisering gjennom idrett¹⁶. Alle utøvere er påvirket av samfunnsmessige kontekster. Disse er til dels spesifikke og lokale. Men de er til for å utfordres og sprenges. Roberts ønsker seg utøvere som sprenger grenser, går nye veier, konstruerer nye aktiviteter. I forlengelsen av Richard Rorty's tanker ser han for seg «strong poets», som etablerer nye aktiviteter og verdier. Disse finner han blant utøvere på toppnivå som sprenger grenser eller som Fosbury og Bokløv endrer stil og teknikk i den aktivitet de driver. Tankene spiller hen på Nietzsche's ideer om det suverene overmennesket, men Roberts hevder at alle mennesker bør strebe etter selvkonstruksjon og «sterk poesi».

Morgan tar et oppgjør med Roberts.¹⁷ Han hevder at samfunnet er noe mer enn en blek bakgrunn og ramme for den individuelle selvkonstruksjon. Tvert om. Idrettene er primært sosiale aktiviteter som foregår i et vi-fellesskap. Det er dette fellesskapet som sammen utvikler idrettens iboende muligheter. Morgan mener at Roberts' tenkning fører til en dyrkelse av egoistiske toppidrettsutøvere som styres av eksterne verdier som penger og berømmelse. Slik bygger den sterke poesi opp om den sterke kapitalistiske økonomi. I stedet bør praksisfellesskapet utvikle de iboende verdier som dels er nedfelt i idrettens kjerne, dels er fellesverdier i fellesskapet. To spørsmål melder seg. Kan det ikke nettopp her anføres at de ulike typene idrett forsterker og videreutvikler ulike verdier. Roberts individualistiske tilnærming passer kanskje for modere ekstremsport som utvikles av dristige enkeltaktører i samspill med utstyrproducenter og mediafolk. Morgan's analyse passer bedre for tradisjonelle verdiladete amerikanske lagidretter som baseball, basketball og amerikansk fotball, som alle har sterke fellesskapstradisjoner. Uansett så melder spørsmålet seg om idretten har en egen kjerne, et sett av egne interne verdier, eller om den bare avspeiler og forsterker individets eller samfunnets verdier.

Simon hevder at idretten har egne verdier som er unike.¹⁸ Han skjeller mellom tre hovedsyn: formalisme, konvensjonalisme og bred internasjonalisme. Formalisme innebærer at idretten lar seg definere gjennom de såkalte konstitutive reglene. Disse reglene definerer hva idretten grunnleggende sett dreier seg om, mens de såkalte regulerende reglene definerer for eksempel straffeutmålinger. I tillegg kommer strategiske regler som sier noe om hvordan aktiviteten bør drives hvis man ønsker å vinne eller gjøre det bra. Formalistene hevder at hvis du vinner ved å lure deg til et straffespark i fotball, så har du ikke vunnet fordi du bare kan sies å spille fotball dersom du følger reglene. Og du kan ikke vinne uten å ha spilt

spillet. Problemet er at spillerne ut fra strategiske overveielser bryter regler og selv betrakter det som en del av spillet. Det vil si at ved siden av regelverket er det noe man kan kalle idrettens ethos, uskrevne regler som bestemmer hvordan reglene tolkes og hvordan fotball spilles ifølge uuttalte overenskomster mellom spillere, dommere og publikum. Konvensjonalistene hevder at idrett slik sett hviler på uttalte og uuttalte kontrakter eller konvensjoner. Problemet med denne posisjonen er, ifølge Simon, at idretten da lett tømmes for egne verdier og blir avhengig av det samfunnet til enhver tid velger å legge inn i den. Selv går Simon inn for en bred internalisme. Det innebærer at idrettens formelle regler spiller en rolle, men er også avhengig av noe mer. Det er tre varianter her. Den første er at praksisfellesskapet i tillegg til reglene må inngå en kontrakt. Den andre varianten er at spillet selv, idretten selv, har en interesse som deltakerne må ta opp i seg. Fotball har visse måter det krever å bli spilt på ut fra sin intensjon. En tredje mulighet, som Simon selv slutter seg til, bygger på Dworkins analyse av rettsvesenets regler og normer.¹⁹ Dette synet innebærer «an appeal to the best interpretation of the game or an inference to the best explanation of its key elements».²⁰ Denne interpretative varianten innebærer at visse prinsipper og teorier må forutsettes hvis vi skal kunne gjøre rede for idrettens kjerneelementer, hva slags fysiske ferdigheter som testes og hvordan testingen er bestemt av regler, historie, tradisjon, og ethos. I likhet med Morgan hevder Simon at den moderne toppidretten er i ferd må gli ut av denne forståelsen og isteden utformes den av eksterne verdier og interesser der økonomi og underholdning blir avgjørende.

Som nevnt har MacIntyre vært anvendt av mange idrettsfilosofier. Den engelske idrettsfilosofen Mike McNamee har gjennomgående en svært positiv vurdering av MacIntyre sin relevans for idrettsfilosofien. Men han peker også på et par kompliserende faktorer som er viktige å ta med i vurderingen.²¹ MacIntyre får ikke godt nok frem dialektikken mellom den enkelte og praksisfellesskapet. Det blir lett til at vekten på praksisfellesskapet undervurderer betydningen av den personlige sfære. En klatrer må gå sine egne veier. Samtidig er den individuelle klatrer del av et praksisfellesskap som strekker seg ut i tid og rom, selv om klatreren er på Mount Everest. For det andre ser ikke MacIntyre tydelig nok at praksisfellesskap over tid skaper institusjoner som både kan ha en hjelpende og korrupperende innflytelse. Moderne idrettsinstitusjoner, som de store internasjonale særforbundene, korrupperer fordi eksterne goder og fremmede verdier overtar for de interne.

IDRETT OG KARAKTER; «SPORTSMANSHIP»

Den engelske sporten som utviklet seg fra midten av 1800-tallet hadde ideologisk forankring både i kostskolene og i overklassen.²² På kostskolene hadde ideen om Muscular Christianity slått rot. Dette innebar at man gjennom hard fysisk trening, særlig innen lagspill, skulle utvikle elevenes karakter. På mange skoler hadde man fysisk aktivitet opp til seks timer hver dag. Enkelte hevder at grunnlaget for engelskmennenes seier ved Waterloo ble lagt på «the playing fields at Eton and Rugby». Innen overklassen var sport en del av god dannelse. Man måtte være bevandret i litteratur, kunst og poesi, kunne konversere og ha manerer. Men man måtte også kunne spille et godt parti golf eller tennis. Blant de såkalte «gentleman amateurs» var dannelse forbundet med selvkontroll og gjensidig fairness. Det var unødvendig med dommere. Også etter at dommere ble innført på slutten av 1800-tallet, hadde de lav status. Den norske fotballtreneren Egil Drillo Olsen hevder at så sent som på 1930-tallet viste kapteinen på West Bromwich Albion dommeren av banen fordi han ikke holdt høy nok standard. Både kostskoletradisjonen og overklassetradisjonen hadde et sterkt fokus på «sportsmanship» og «gamesmanship».

Peter Arnold er en av de som har bidratt til å opprettholde dette fokuset på «sportsmanship» i den nyere idrettsetiske diskusjonen. Arnold skjelner mellom tre ulike tolkninger av «sportsmanship».²³ A) «Sportsmanship» kan sees som en form for «social union», et fellesskap eller kameratskap. Idretten er basert på frihet til å delta og likhet i konkurransebetingelser. Men «sportsmanship» representerer et fellesskap som går ut over det å følge eksplisitte regler. Det innebærer også en enighet om å holde fast ved idrettens ethos, de tradisjoner og idealer som går ut over reglene. B) Man kan skjelle mellom en idrett fokusert på konkurranse og det å vinne versus en idrett basert på glede og «a spirit of moderation and generosity».²⁴ Det innebærer vilje til å oppgi egne fordeler og kunne være storsinnet mot konkurrenter. Ved en slik holdning bidrar man til at idrett foregår i en avslappet atmosfære. Denne type holdning trives naturlig nok dårlig hvis det er ekstremt fokus på det å vinne. C) Det finnes gode eksempler på «sportsmanship» i toppidrett. En olympisk bobjører hadde ødelagt kjelken sin, og hans hardeste motstander lånte ham sin egen kjelke, med resultat at den som lånte kjelken, vant, og den som lånte den bort, ble nummer to. Dette er eksempel på en form for altruisme der man er villig til å gi konkurrenten like gode, eller til og med bedre betingelser enn seg selv. Slike handlinger er «praiseworthy but not obligatory».²⁵ De kan sies å være en form for «supererogatory acts». Slike handlinger kan motiveres dels ut fra «concern for the other», dels ut fra vilje til å ofre el-

ler risikere noe for seg selv. Arnold ønsker å fremme «sportsmanship», kanskje særlig i denne tredje varianten. Spørsmålet er hvor stor sjanse det er for å utvikle denne holdningen i en atmosfære preget av slagord som «To win isn't everything, it's the only thing» eller «If it's under W for won, nobody asks you how» eller «Nice guys finish last».²⁶

En parallell til ideen om «sportsmanship» i idrett finnes i Arne Næss' tanker om saklig og meningsfull debatt.²⁷ Næss hevder at man aldri bør gjøre motstanderen dummere enn han eller hun er. Tvert om skal man tolke og fremstille synspunktene til motstanderen på en sterkest mulig måte. Da blir debatten bedre og man hever kvaliteten på debatten. Tilsvarende vil en situasjon i idretten hvor deltakerne får hjelp av hverandre til å yte sitt beste, heve det samlede nivå i en konkurranse. Evnen til å glede seg over dette forutsetter kanskje en viss altruisme, slik Arnold hevder, og dagens toppidrett ser ikke ut til å ha mye plass for den.

Det finnes en rekke ulike syn på «sportsmanship» i tillegg til de som er nevnt av Arnold. Noen ser «sportsmanship» som en form for personlig integritet – være åpen, ærlig og sann i forhold til seg selv (Slusher). Andre snakker om «sportsmanship» som «respect for the game». Det vanligst synt er kanskje at «sportsmanship» er etikk i praksis, der universelle moralske prinsipper anvendes i en idrettslig kontekst. Enkelte, som Gough, knytter «sportsmanship» til både det å ha en god karakter og det å foreta gode handlinger.²⁸ Sessions forsøker å knytte «sportsmanship» til det han kaller «personal honour», det vil si at man bekjenner seg til en æreskodeks som man deler med andre og som man forplikter seg til å overholde.²⁹

Ideen om «sportsmanship» er testet ut i forhold til flere eksemplariske situasjoner. En av dem er problemet knyttet til det allerede nevnte dilemmaet rundt «running up the score». Skal et overlegent lag yte sitt beste og skåre så mye som overhodet mulig, selv om motstanderen blir overkjørt og eventuelt helt knust? Eller skal man nøye seg med å vinne og spille for halv maskin for å unngå å ydmyke motstanderen unødige? Hva er godt «sportsmanship»? Dixon refererer til den såkalte «anti-blow-out» tesen som innebærer: «It is intrinsically unsporting for players or teams to maximize the margin of victory after they have secured the victory in a one-sided contest».³⁰ Dixon argumenterer sterkt mot denne tesen og hevder at godt «sportsmanship» innebærer at man alltid skal yte sitt beste, selv om det innebærer at man knuser motstanderen. Dixon hevder dette på bakgrunn av sin forståelse av hva idrett dreier seg om. For det første dreier det seg ikke om å vinne, men å fastslå den relative innbyrdes dyktigheten mellom to lag eller mellom utøvere. Og den relative forskjell kan bare

fastslås dersom alle parter yter sitt beste. For det andre hevder han at ydmykelsen ved å tape i idrett er «svak» i motsetning til den «sterke» ydmykelsen som skjer dersom vi gjør moralske feil.

Hardman, Fox and McLaughlin imøtegår Dixon og hevder at idrett, særlig på toppnivå, dreier seg om å vinne.³¹ Å vinne er viktig. Dixon overser de psykologiske realiteter når han hevder at ydmykelsen ved å tape er svak og kan begrenses til idrett. Hardman et al. hevder at ydmykelsen ikke begrenser seg til en avgrenset idrettslig sektor, men i høyeste grad påvirker andre deler av personligheten og den samlede selvfølelse. Å overkjøre en motstander er unødvendig og hensynsløst dersom man har vist at man er dyktigst og kommer til å vinne. Dessuten viser de til at det er forskjell mellom parallelle idretter og interaktive. Det er mer problematisk å knuse motstanderen i boksing enn i lengdehopp. Kanskje er dette et sterkere argument enn de er klar over. Det kan lede til motsatte konklusjoner for parallelle og interaktive idretter. Hjallis gikk for fullt i alle løp. Falk-Larsen ble pepet ut, og kanskje med rette, da han lunket seg gjennom 10 000 meter etter å ha vunnet de tre første distansene i VM på Bislet i 1983. Men hva er riktig i en boksekamp der man er overlegen? Skal man nøye seg med å vinne eller skal man maltraktere motstanderen for å vise mest mulig presist den relative forskjellen i ferdigheter? Feezell, som selv er tidligere baseballspiller og trener, forsvaret det han kaller det vanlige synet innen baseball, nemlig at «blowouts» viser manglende respekt for spillet.³² I stedet for å overkjøre motstanderen bør man bruke sølvregelen: «Du skal ikke gjøre mot andre det du ikke vil at de skal gjøre mot deg». I respekt for motstanderne dine bør du ikke knuse dem selv om du har anledning. Det fører bare til overfladisk selvforherligelse hos seierherren og er pinlig.

Mange forventer at «sportsmanship» spesielt bør utvises av toppidrettsutøvere fordi de på en særlig måte oppfattes som rollemodeller og forbilder. Mange tenker nok at det var lettere før da du kunne ta de beste idrettsutøverne rett inn i skolestua og bruke dem som rollemodeller. I dag er bildet mer komplekst. Ikke alle egner seg like godt. Feezell diskuterer hvorvidt vi har rett til å vente at idrettsutøvere skal være rollemodeller, ikke bare i idrett, men moralsk og i livet generelt.³³ Han skjelner mellom to posisjoner. Det han kaller «skepticism», innebærer at idrettsutøvere ikke er annerledes enn andre. «Exemplarism» derimot innebærer at idrettsutøvere er og bør være rollemodeller. Feezell argumenterer kraftig mot ideen om at idrettsutøvere er eller kan være eksemplariske både i og utenfor idrett. Argumentet for idrettsutøvere som rollemodeller og moralske forbilder tar utgangspunkt i at toppidrettsutøvere har større

oppmerksomhet og innflytelse enn gjennomsnittspersonen. Det betyr 1) hvis en person har mer innflytelse på andre, bør man ta hensyn til dette, og 2) man har derved ekstra grunn til å handle på en forbilledlig måte. Siden idrettsutøvere rent faktisk er forbilleder, bør de også handle forbilledlig i større grad enn andre, ikke bare i idrett, men i livet generelt. Mot dette hevder Feezell: «there is nothing intrinsic to athletic participation that makes celebrated athletes more suited for being good role models».³⁴ Feezell hevder at idrettsutøvere derfor bør understreke at de ikke har noe bedre grunnlag enn andre for å være rollemodeller i livet generelt. Derimot må de akseptere å være rollemodeller innen sitt idrettslige ferdighetsområde. Feezell hevder at idretten er noe annet enn det virkelige liv, den er en sfære som minner om kunst og drama, den skaper en verden som har sine egne regler og normer utenfor det virkelige liv. Feezell hevder følgelig at idrettsutøvere er rollemodeller innen sin idrett, men kan ikke fungere som moralske forbilleder i livet for øvrig.

«FAIR PLAY»

«Fair play» er et nøkkelbegrep i idrettsetikken. Det er kanskje det begrepet som enklest summerer opp hva man etisk sett krever av idrettsutøvere. Begrepet har en lang historie innen idretten, men er også etter hvert blitt et begrep som anvendes langt utenfor idretten. Grunnen er nok at det knytter an til allmenne forestillinger om likhet, rettferdighet og «fairness». Det er nok å minne om Rawls «A Theory of Justice», hvor nettopp «fairness»-begrepet er et nøkkelbegrep.³⁵ Opprinnelig dreidde «fair play» seg om noe mer enn et likhetsideal. De engelske «gentleman amateurs» skulle vise god sportsånd. «Fair play» var mer enn ren likhet og rettferdighet. Det var en del av «sportsmanship». Senere er det utviklet ulike syn på «fair play». Butcher og Schneider (1998) skjelner mellom flere ulike syn.³⁶ «Fair play» kan begrunnes dels ut fra respekt for reglene eller ut fra forestillingen om en uuttalt kontrakt mellom utøvere. Selv går de inn for å utlede «fair play» fra det de kaller «respect for the game». Respekt for sporten innebærer at man underkaster seg de regler og normer som gjelder og søker å realisere det som er aktivitetens mål. Det betyr at man er motivert ut fra de mål og regler som gjelder for vedkommende aktivitet og ikke ut fra ytre faktorer som prestisje, penger eller berømmelse.

Sigmund Loland tok sin doktorgrad på et arbeid om «fair play» og har deltatt i videreutviklingen av begrepet og dets implikasjoner.³⁷ Loland's utgangspunkt er at «fair play» gir nøkkelen til et større normsystem i

idretten, der forestillinger om likhet, rettferdighet og generøsitet inngår. Hierarkiske normsystemer, der man fra overordnede normer utleder mer spesifikke normer, er velkjent i Norge gjennom både Arne Næss og Tranøy sine arbeider. Loland har i senere arbeider forsøkt å begrunne «fair play» ut fra et mer kontraktetisk ståsted.³⁸ Å vise lydighet mot de grunnleggende reglene som konstituerer en idrett, er en nødvendig, men ikke tilstrekkelig betingelse for en rettferdig idrettskonkurranse. I tillegg til formelle regler har idretten et ethos, uskrevne normer som er utviklet over tid. Empiriske studier av «fair play» viser at oppfatningen av hva «fair play» innebærer, varierer fra land til land og med ulike nivåer i idretten. I en situasjon med økende kulturell diversitet blir det nødvendig å etablere felles forståelse av idrettens ethos gjennom kommunikasjon og forhandling. Disse forhandlingene må respektere hva som er de spesifikke interne goder man kan oppnå gjennom idretten og ikke være styrt av eksterne faktorer knyttet til for eksempel økonomiske interesser. Loland og McNamee ender derfor opp med følgende formulering av «fair play»: «If voluntarily engaged in sporting games, keep the ethos of the game if the ethos is just and if it includes a proper appreciation of the internal goods and the attitude of playing to win!»³⁹

Loland og McNamee knytter fairness-problematikken tett opp til idrettens interne goder. Imidlertid er det som nevnt et interessant forhold mellom idrettens «fair play» og den samfunnsmessige rettferdighet. Idretten behøver ikke bare være en avspeiling av samfunnet eller endog komme i etterkant av samfunnsutviklingen. Idretten kan også angi en modell for hvordan man også i arbeids- og samfunnsliv kan gi mennesker like vilkår og rangering etter innsats og prestasjon. Idretten kan være modell for det rettferdige prestasjonssamfunn. Pawlenka viderefører denne diskusjonen om forholdet mellom «fair play» i idretten og «fairness» i samfunnet.⁴⁰ Hun hevder at det finnes visse felles generelle moralske ideer som ligger under bruken av rettferdighetsbegrepet både i idretten og samfunnet. Følgelig er ikke idrettens «fair play»-begrep noe fullstendig partikulært og spesielt, men en kontekstualisering av et allment rettferdighetsideal. Fra idretten er «fairness»-begrepet flyttet ut i samfunnet og blitt en del av den daglige diskurs. En av grunnene til det er at idretten med sin avgrensing og sitt regelverk gir mange gode eksempler på allmennmenneskelige dilemmaer. Ikke minst illustreres rettferdighetsproblemet gjennom doping, som er ett av idrettens største konkrete problemer.

DOPING

Ingen konkrete etiske problemer i idrett er diskutert så mye som dopingproblemet. Det gjelder enten vi snakker om debatten i media, blant fagpersoner eller blant vanlige folk. Dopingproblemet har fulgt idretten gjennom hele dens historie, fra gresk idrett til europeiske svømmere og syklistene på slutten av 1800-tallet og frem til dopingens skjøt fart i hele den internasjonale toppidretten på 1960-tallet, som følge av økende kommersialisering og TV-sendinger.⁴¹ Det ble mye større gevinster ved å vinne, og antall tilgjengelige dopingmidler økte. Øst-Tyskland og Sovjet satte doping i system på 1980-tallet, og amerikanerne hadde liten tradisjon for å innskrenke folks frihet når det gjaldt bruk av preparater. Man var vant til «self-medication». Hovedstandpunktet i den faglige etiske debatten har vært at doping er forkastelig. Argumentene har variert. Det er særlig tre-fire typer argumenter som har vært brukt:

- 1 Doping strider mot «fair play»-idealet og idrettens ethos. Man skaffer seg skjulte fordeler som de andre deltakerne ikke har.
- 2 Doping er brudd på regelverket og et brudd på den tillit som er viktig mellom utøvere.
- 3 Doping setter utøvernes helse i fare.
- 4 Doping bringer idretten i vanry og bidrar til en misbrukerkultur.

Simon argumenterer mot doping fordi det skader respekten for idrettsutøveren som person.⁴² Han forstår idrett som «a mutual quest for excellence through challenge».⁴³ Vi ønsker at konkurransen skal være en konkurranse mellom personer som har brukt sine egenskaper, motivasjon og vilje til å trene og utvikle seg. Vi ønsker ikke en konkurranse der den som vinner, er den som har best evne til å reagere på kjemiske stoffer. Simon hevder derfor at doping bør forbys ut fra respekt for idrettsutøveren som person.

Tanken om den enkeltes frihet og autonomi som person har imidlertid også vært brukt for å forsvare retten til å bruke dopingmidler. Brown bruker det såkalte paternalisme-argumentet, som innebærer at man bare har rett til å begrense et menneskes fri utfoldelse hvis det står i fare for å skade seg selv eller andre.⁴⁴ Det kan skje ved manglende erfaring, dårlig innsikt eller mental forvirring. Blant voksne idrettsutøvere mener Brown at det ikke finnes gode nok argumenter til å forby doping. Det finnes ikke én enkelt visjon av det gode liv og ett sett av konsistente verdier knyttet til idrett. Han mener derfor at forskning omkring dopingens positive og negative virkninger må spres til alle, slik at man har best mulig grunnlag for å foreta sine valg.

Fraleigh imøtegår Brown fordi han overser at en utøver som bruker sin autonomi og velger å bruke doping, endrer idrettskonkurransens karakter og tvinger, eller i det minste presser, andre utøvere til å velge doping hvis de vil delta på lik linje.⁴⁵ Fraleighs argument er relevant fordi både empiriske studier og spillteoretiske analyser viser at utøvere, særlig i toppidrett, foretar sine valg omkring doping på en strategisk måte i forhold til hva de forventer at andre utøvere gjør. Breivik viser for eksempel at utøvere som er ensidig fokusert på å vinne, havner i såkalte Fangens Dilemma-situasjoner, der bruk av doping er den sikreste strategien hvis man vil oppnå det man ønsker.⁴⁶

Brown's svar på argumentet om et øket dopingpress er at ingen tvinger utøvere til å fortsette sin karriere eller delta i konkurranser der de med stor sannsynlighet møter dopede motstandere.⁴⁷ Selv om det er riktig, vil motargumentet være at det betyr at noen av de beste, mest talentfulle, men også moralsk bevisste utøverne forlater idretten. Det reduserer de samlede gevinster som både utøvere og publikum har av idrett, ikke minst begeistring og glede.

Dopingbestemmelsene på 1960- og 1970-tallet definerte doping som noe som på kunstig vis virket prestasjonsfremmende. Også enkelte idrettsfilosofier har brukt et skille mellom det naturlige og kunstige i sin argumentasjon mot doping. Men ikke alltid på samme vis. Fairchild bygger på et slikt skille mellom det naturlige og kunstige og hevder at doping bidrar til å gjøre den dopede utøveren til en Annen, en kunstig kropp som er forskjellig og annerledes enn den naturlige.⁴⁸ I forlengelsen av Kristeva sin tenkning snakker han om «the abjection», avvisningen av den Annen, og bruker Ben Johnsons kunstige kropp som eksempel på «the uglification of the athlete».

Brown argumenterer for at det ikke er mulig å etablere et skille mellom det naturlige og kunstige, siden dopingmidler, på samme måte som ernæring og restitusjon, samspiller med kroppens egne prosesser og ressurser. Doping er ikke kvalitativt forskjellig fra en rekke andre midler som utøvere benytter sammen med trening for å maksimere kroppens ytelser.⁴⁹

Butcher and Schneider har en annen innfallsvinkel og benytter seg av tre ulike typer argumenter i sin diskusjon av doping.⁵⁰ Det første argumentet tar utgangspunkt i MacIntyre's begrep «interne goder» og hevder at idrettens interne goder ikke øker ved bruk av doping. I tillegg kan doping være skadelig. Det andre argumentet hevder at utøverne har personlige gevinster ved å forfølge idrettens interne goder og holde seg til regelverket. Det tredje argumentet er at selv om utøvere skulle søke eksterne

goder, så vil de handle mot sine egeninteresser hvis de bruker doping, siden doping sannsynligvis sprer seg til andre utøvere og dermed ikke gir noen gevinst i forhold til det å vinne, men derimot øker byrdene i form av økonomiske og helsemessige kostnader.

Burke er kritisk til Butcher and Schneider og hevder at det er to gode grunner til å gi opp forbudet mot doping.⁵¹ Den ene er at dopingforbudet er et inngrep i privatsfæren som er utillatelig i et åpent og fritt samfunn. Den andre tar utgangspunkt i Rorty's påstand: «Actions that are private and are not cruel to others should remain under private control and should be protected from a public morality or legislation.»⁵² Burke og Roberts utvikler Rorty's ideer videre og hevder at det ikke er noen dypere-liggende rasjonelle grunner til å forby doping. Dopingregler må til enhver tid speile det man innen et lokalt fellesskap eller kulturelt miljø blir enig om.

Holowchak (2000) hevder tvert om at det finnes gode rasjonelle grunner både for å forby doping og å angi vedvarende verdier i idretten.⁵³ Holowchak bruker to hovedargumenter for å forsvare anti-doping-reglene i forhold til bruk av anabole steroider, som er hans hovedfokus. Det ene er at doping påfører utøverne unødvendig helserisiko. Det andre er at idretten ikke kan sees som en individuell privat ting, men er en sosial praksis der utøvere sammen over tid utvikler verdier og regler. Det betyr at utøvere er forpliktet på de antidopingregler fellesskapet er blitt enige om.

Blant idrettsutøvere, innen idrettsorganisasjoner og i de brede lag i folket er det stor oppslutning om bekjempelse av doping. I den idrettsetiske diskusjon blant fagfilosofer og idrettsforskere er bildet mer nyansert. Det finnes personer som med ulike argumenter forsvarer doping eller i det minste mener det ikke er gode nok grunner for et dopingforbud. Likevel er det overvekt av etikere som mener doping er uakseptabelt.

Internasjonale idrettsorganisasjoner har i økende grad blitt tydelige i kampen mot doping. Mens Den internasjonale olympiske komite og store internasjonale særforbund lenge hadde en klar anti-doping ideologi men en dårlig anti-doping praksis, har opprettelsen av WADA (World Anti-Doping Agency) ført til en bedre praktisk bekjempelse av tradisjonell doping. Samtidige har kriteriegrunnlaget for doping blitt utvidet. For at noe skal kalles doping, må det tilfredsstille minst to av tre kriterier. Det må være prestasjonsfremmende, helseskadelig og/eller bidra til å bringe idretten i vanry. Det betyr at for eksempel helseskadelige narkotiske stoffer som ikke har prestasjonsfremmende effekt, kan stå på dopinglisten.

Enkelte mener at dopinglisten bare skulle inneholde rent prestasjonsfremmende stoffer. Med den listen som nå foreligger, må også argumentasjonen mot doping ta inn over seg bredere temaer som idrettens sosiale plassering og anseelse.

De nye genetiske teknikkene stiller antidopingarbeidet overfor helt nye utfordringer, både når det gjelder definisjoner og testing. Det kreves også nye etiske analyser av hvordan de nye genetiske teknikkene skal vurderes. Er bruk av genetiske teknikker å betrakte på lik linje med tradisjonell doping, eller representerer de noe annet? Mens de fleste idrettsfilosof er skeptiske til genetiske teknikker og i likhet med WADA betrakter dem som nye former for doping, er det enkelte som forsvarer dem. De hevder at teknologien nå har gitt mennesket nye muligheter til å forbedre seg selv og sine prestasjoner på en rekke felt, også innen idrett. Forbedring og videreutvikling av det menneskelige biologiske potensial ansees som uproblematisk og til og med positivt. Andy Miah og Cladio Tamburrini er eksponenter for denne tenkningen.⁵⁴ Også motstandere må akseptere at genetiske teknikker er kommet for å bli. Og noen av dem kan innebære positive ting. Også WADA aksepterer såkalt terapeutisk bruk av genetiske teknikker på syke mennesker. Men man sier nei til at friske mennesker skal bruke dem til å forbedre noe som allerede er toppytelser, til et enda høyere nivå.

Genetiske teknikker kan brukes på tre hovedmåter, 1) som screening der man tidlig kan fastslå genetiske forutsetninger og talent for bestemte typer idrett, 2) som teknikker der man enten direkte, via virus, eller ved erstatning påvirker for eksempel armens muskelegenskaper eller blodets evne til å transportere oksygen, og 3) ved manipulering av arveanlegg via stamceller. Dermed vil man kunne påvirke idrettsrelevante egenskaper i en bestemt retning. Men det er en lang vei dit, blant annet fordi man i dag ikke vet nøyaktig hvilke arveanlegg som er idrettsrelevante, og fordi en rekke ulike arveanlegg ofte vil påvirke en bestemt idrettslig egenskap eller ytelse, for eksempel utholdenhet. Mens genetisk screening vil ha problematiske etiske sider, er det ikke en form for prestasjonsforbedring, men del av et seleksjonsregime. Teknikker som påvirker avgrensede organer eller kroppsdeler, er derimot å betrakte på lik linje med doping, og etiske argumenter mot for eksempel bloddoping vil ha samme relevans i forhold til genetisk bloddoping. Genetisk manipulering av arveanlegg representerer derimot nye dilemmaer. Miah forsvarer ideen om forbedring av menneskelige arveegenskaper. Han hevder at her er det foreldre som bestemmer barns fremtidige egenskaper, og dermed er det urimelig å straffe barna etter hvert som de vokser til, ved at de for eksempel ikke får

delta i konkurranser. Det ville på en urimelig måte innskrenke vedkommende individs frihet. Denne argumentasjonen forutsetter at genetiske teknikker allerede er innført. Spørsmålet er om slike teknikker bør innføres. Men det er en diskusjon som fører langt ut over idrettsetikkens område.

Diskusjonen omkring doping har mange innfallsvinkler. Som vi har sett, er det ulike typer argumenter som anvendes. I tråd med Miah kan vi si at følgende typer argumenter har vært bruk mot doping: 1) Doping er fusk. 2) Doping er unaturlig. 3) Doping svarer ikke til kravene om god konkurranse og etisk bevisste utøvere. 4) Doping skaffer en urettmessig fordel. 5) Doping er skadelig for helsa. 6) Å tillate doping medfører tvang og press på utøvere til å bruke doping.⁵⁵

For å forsvare doping bruker man følgende argumenter: 1) Doping er et fritt valg av frie mennesker. 2) Å forby doping er en form for paternalisme. 3) Det er ikke mulig å skille mellom naturlige og kunstige midler. Doping er ikke mer kunstig enn en rekke andre midler. 4) Dersom utøvere føler seg presset eller tvunget til å bruke doping kan de kutte ut idrett. 5) Doping gjør det mulig å forbedre prestasjoner, sette rekorder og utforske grensene for hva som er mulig.

TEORIER OG FORUTSETNINGER

Idrettens etikk slik den har vært fremstilt og debattert i *Journal of the Philosophy of Sport* bygger på teorier og forutsetninger som dels er hentet fra den generelle etikk, dels fra spesifikke forhold innen idrettens fenomenområde. Vi har nevnt at idretten i siste halvdel av det 19. århundre utviklet seg i England med et ethos som fokuserte på dyder og gode karakteregenskaper. Mye av den idrettsetiske debatt i fagmiljøer på 1970- og 1980-tallet var preget av innslag av «virtue ethics». Pionerer som Fraleigh og Kretchmar sto dydsetikken nær der det var fokus på den gode konkurranse, idrettens egenverdier og utvikling av god sportsånd.⁵⁶ Etter hvert ble deontologiske teorier mer og mer brukt for å begrunne blant annet rettferdighet og likhet. Lolands arbeid utviklet idrettens normsystem på en mer systematisk måte enn tidligere.⁵⁷ Også innslag av utilitaristiske teorier har vært anvendt. Kombinasjonen av fokus på frie valg, anti-paternalisme og vurdering av gevinster er tydelig allerede hos Brown. I senere tid har Tamburrini og Tännsjö fremstått som erklærte utilitarister i sin argumentasjon.⁵⁸

En annen teoretisk grunnlagsdebatt dreier seg om etikkens og verdienes krav på objektivitet. Dydsetiske pionerer som Fraleigh og Kretch-

mar var på objektivistenes side. Også Dixon er erklært objektivist og mener at idrettsetikken får et vakkende fundament dersom man velger andre ståsteder.⁵⁹ Han har debattert både med Morgan og Roberts, som på ulik vis fremhever det relative i idrettsetikken. Morgans sosiale konstruktivisme anser at idretten utvikler seg i sosiale fellesskap med de verdier som til enhver tid er gyldige innen fellesskapets rammer.⁶⁰ Imidlertid vil han gjennom en universalisme nedenfra prøve å etablere mer omfattende universelle normer. Roberts er derimot gjennomført relativist i Rortys forstand, der det ikke antas noen gyldige normer ut over de som til enhver tid kan begrunnes innen en relativ sosial og historisk kontekst.⁶¹ Roberts legger også vekt på at individet står fritt til å utvikle sine egne verdier og normer i opposisjon til samfunnet. «Sterke poeter» går nye veier. En annen subjektivisme gjelder hos Tamburrini og Tännsjö.⁶² Her dreier det seg om en gjennomført utilitarisme der en form for maksimering av den totale nytte innen idretten blir utslagsgivende for hva man velger.

Idrettsetikken utviser slik sett et bredt mangfold av posisjoner som bygger på ulike etiske teorier og forutsetninger.

AVSLUTNING

Jeg har prøvd å gi en oversikt over nyere idrettsetisk diskusjon slik denne foregår i idrettsvitenskapelige og fagfilosofiske miljøer. Med idrettens økende samfunnsmessige betydning både som masseidrett og eliteidrett vil denne diskusjonen bare bli viktigere i tiden som kommer. Jeg tror også som nevnt innledningsvis at idretten på grunn av sin tydelighet og sin utbredthet i befolkningen via massemedier egner seg for å tydeliggjøre og aktualisere mer grunnleggende allmennmenneskelige etiske dilemma. Jeg håper at teologiske miljøer vil fatte mer interesse for den idrettsetiske diskusjon. Teologiske etikere besitter en høy kompetanse og har i andre sammenhenger vist at de kan arbeide fruktbart sammen med etikere fra filosofi og spesifikke fagdisipliner. Jeg håper at denne artikkelen kan gi inspirasjon til mer diskusjon av idrettsetiske spørsmål innen teologisk etikk.

N O T E R

- 1 Idrett og etikk er internasjonalt mye debattert i teologiske sammenhenger. Et søk på Google Scholar ga 24600 treff på søkeordene «theology» og «sport». Om man legger til «ethics» resulterer det i noe færre, 18000 treff. En oversikt over den store mengden litteratur omkring idrett og etikk får man om man går inn på databasen <http://www.christiansinsport.org.uk> Mye av diskusjonen foregår imidlertid i populærvitenskapelige blad og magasiner. Søker man i typiske fagtidsskrifter blir re-

sultatet mer beskjedent. Et søk i databasen ATLA Religion på fagfelleverderte artikler om «sport» i perioden 1980–2007 ga bare 15 treff. Et søk i databasen ArticleFirst på fagfelleverderte artikler i perioden 1980–2007 som omhandler «sport» ga 90 treff. Denne databasen dekker imidlertid artikler fra en rekke fagmiljøer, ikke bare teologiske.

Et søk i biblioteket på Det teologiske menighetsfakultet på bøker som omhandler idrett og etikk ga 9 treff. To av disse var sentrale internasjonale verk, ett var et festskrift med sentrale bidrag, mens resten var norske populærvitenskapelige fremstillinger av temaet. En rask gjennomgang av internasjonale lærebøker i teologisk eller kristen etikk viser at svært få omtaler idrett som et eget eller et sentralt tema.

- 2 Kapitlet om idrettsfilosofi ble skrevet av filosofen Hans Lenk som senere har levert en rekke bidrag til idrettsfilosofi. Se H. Lenk, «Sport in Philosophischer Sicht» i O. Grupe, D. Kurz, J. M. Teipel (red), *Sport im Blickpunkt der Wissenschaften. Perspektiven, Aspekte, Ergebnisse*. (Berlin: Springer-Verlag, 1972), 15–42. Kapitlet om idrett i teologisk sammenheng var delt i en katolsk, protestantisk og religionsvitenskapelig del. Georg Söll skrev den katolske delen, Rüdiger Schloz den protestantiske og Hans Wissman den religionsvitenskapelige delen. Se «Sport in theologischer und religionswissenschaftlicher Sicht», i O. Grupe, D. Kurz, J. M. Teipel (red) *Sport im Blickpunkt der Wissenschaften. Perspektiven, Aspekte, Ergebnisse* (Berlin: Springer-Verlag, 1972), 43–102.

På dette tidspunkt forelå allerede grundige monografier om idrett og etikk på tysk som for eksempel den katolsk orienterte W. Kuchler, *Sportethos. Eine moraltheologische Untersuchung des im Lebensbereich Sport Lebendigen Ethos als Beitrag zu einer Phänomenologie des Ethosformen* (München: Johann Ambrosius Barth, 1969). Man prøvde også gjennom grundige overveielser å plassere idretten inn i den katolske kirkes pedagogiske virke. Se F. Enz, *Sport in Aufgabenfeld der Kirche. Ein Beitrag zur pastoralpädagogischen Integrierung des Sports* (München: Johann Ambrosius Barth, 1970). Norden måtte vente en stund på mer omfattende teologiske monografier om idrettens plass og rolle. Den finske teologen Mikael Lindfelt fortjener imidlertid å nevnes. M. Lindfelt, *Idrott och Moral. Reflektioner över Idrottens Ideal*. (Nora: Bokörlaget Nya Doxa, 1999).

- 3 *Philosophic Society for The Study of Sport* skiftet i 1999 navn til *International Association for the Philosophy of Sport*. Det ledende idrettsfilosofiske tidsskrift har som nevnt vært *Journal of the Philosophy of Sport*. Men også *Quest* som utgis i USA og *Sportwissenschaft* som utgis i Tyskland, har publisert en rekke filosofiske og etiske bidrag. *British Philosophy of Sport Association* som ble startet i 2004 utgir fra 2007 tidsskriftet *Sport, ethics and philosophy*. I mars 2008 ble en egen europeisk idrettsfilosofisk forening stiftet.
- 4 De generelle idrettsfilosofiske antologiene inneholdt helt fra 1970-tallet betydelige seksjoner om idrettsetiske temaer. Dette gjaldt den ledende læreboka til W.J. Morgan and K.V.Meier (eds), *Philosophic Inquiry in Sport*. (Champaign, Ill: Human Kinetics, 1988/1995). Etter hvert kom det gode monografier om idrett og etikk. Sentrale var W. Fraleigh, *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants* (Champaign, Ill.: Human Kinetics, 1984) og S. Kretchmar, *Practical Philosophy of Sport and Physical Activity* (Champaign, Ill. Human Kinetics, 1994/2005).

Egne monografier har fokusert på Fair play og regler i idrett. Se P. McIntosh, *Fair Play: Ethics in Sport and Competition* (London:Heinemann, 1979), videre S. Lolland, *Fair Play in Sport. A moral norm system* (London and New York: Routledge, 2002), G. McFee, *Sport, Rules and Values. Philosophical investigation into the nature of sport* (London and New York: Routledge, 2004) og W.J. Morgan, *Why Sports Morally Matter* (New York: Taylor and Francis, 2007).

De mest sentrale nyere antologier om idrett og etikk er M.J.McNamee and S.J.Parry (eds), *Ethics and Sport* (London and New York: Routledge, 1998), videre J. Boxill (ed), *Sports Ethics. An anthology*, (Malden, Ma et al: Blackwell Publishing, 2003), og senest W. J. Morgan (ed), *Ethics in Sport*, (Champaign, Illinois: Human Kinetics, 2007).

Idrett og de nyere genetiske teknikker er tatt opp i monografien A. Miah, *Genetically Modified Athletes. Biomedical ethic, gene doping and sport* (London and New York: Routledge, 2004) og antologien C. Tamburrini, T. Tännsjö (eds), *Genetic Technology and Sport. Ethical questions* (London and New York: Routledge, 2005).

Idrettens plass i samfunnet ble grundig diskutert i W. J. Morgan, *Leftist Theories of Sport: A Critique and Reconstruction* (Urbana: University of Illinois Press, 1994). Sentrale temaer er videre tatt opp i antologien T. Tännsjö, C. Tamburrini (eds). *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners* (London and New York: Routledge, 2000).

- 5 Se R. S. Kretchmar, «Ethics and Sport: An Overview», *Journal of the Philosophy of Sport*, 10, 1983, 21–32.
- 6 P. McIntosh, *Fair Play: Ethics in Sport and Competition* (London:Heinemann, 1979)
- 7 Se W. Fraleigh, «An Examination of Relationships of Inherent, Intrinsic, Instrumental, and Contributive Values of the Good Sports Contest», *Journal of the Philosophy of Sport*, 10, 1983, 52–60.
- 8 Se William J. Morgan, «Social Philosophy of Sport: A Critical Interpretation», *Journal of the Philosophy of Sport*, 10, 1983, 33–51.
- 9 Se H. Edwards, *Sociology of Sport* (Homewood, Illinois: The Dorsey Press; and Georgetown, Ontario: Irwin-Dorsey Limited, 1973).
- 10 T. Nagel, *The View from Nowhere* (New York and Oxford: Oxford University Press, 1986).
- 11 R. Feezell, «The View From Nowhere», *Journal of the Philosophy of Sport*, 28, 2003, 1–17.
- 12 Se W.J. Morgan, «Why the «View From Nowhere» Gets Us Nowhere in Our Moral Considerations of Sports», *Journal of the Philosophy of Sport*, 30,(1), 2003, 51–67.
- 13 Se A. MacIntyre, *After Virtue. A study in moral theory.* (London:Duckswoth, Sec.ed.1985).
- 14 G. McFee, «Normativity, Justification, and MacIntyrean Practices: Some Thoughts on Methodology for the Philosophy of Sport», *Journal of the Philosophy of Sport*, 31,(1), 2004,15–33.
- 15 A. MacIntyre, *After Virtue. A study in moral theory.*(London: Duckswoth. Sec.ed. 1985), 190.
- 16 Se T. Roberts, «Sport and Strong Poetry», *Journal of the Philosophy of Sport*, 22, 1994, 94–107.

- 17 W.J.Morgan «Are Sports More So Private or Public Practices? A Critical Look at Some Recent Rortian Interpretations of Sport», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 17–34
- 18 R.L. Simon «Internalism and Internal Values in Sport», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 1–16.
- 19 Se R. Dworkin, *Taking Rights Seriously* (Cambridge:Harvard University Press, 1977).
- 20 R.L. Simon, «Internalism and Internal Values in Sport», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 8.
- 21 Se M. McNamee, «Sporting Practices, Institutions, and Virtues: A Critique and Restatement», *Journal of the Philosophy of Sport*, 22, 1995, 61–82.
- 22 Se R. Holt, *Sport and the British* (Oxford: Oxford University Press, 1990).
- 23 Se P. Arnold, «Three Approaches Toward an Understanding of Sportsmanship», *Journal of the Philosophy of Sport*, 10, 1983, 61–70
- 24 P. Arnold, «Three Approaches Toward an Understanding of Sportsmanship», *Journal of the Philosophy of Sport*, 10, 1983, 64
- 25 P. Arnold, «Three Approaches Toward an Understanding of Sportsmanship», *Journal of the Philosophy of Sport*, 10, 1983, 67.
- 26 Se H. Gardner, *Nice Guys Finish Last: Sport and American Life* (New York: St. Martin's Press, 1975).
- 27 Se A. Næss, *En del elementære logiske emner* (Oslo: Universitetsforlaget, 1982).
- 28 Se R. Gough, «Character Development and Physical Activity», *Journal of the Philosophy of Sport*, 34, 1997, 124–128.
- 29 W.L. Sessions, «Sportsmanship as Honor», *Journal of the Philosophy of Sport*, 31, 2004, 47–59.
- 30 N. Dixon, «On Sportsmanship and Running Up the Score», *Journal of the Philosophy of Sport*, 19, 1992, 1.
- 31 A. Hardman, L. Fox, D. McLaughlin, «On Sportsmanship and «Running Up the Score»: Issues of Incompetence and Humiliation», *Journal of the Philosophy of Sport*, 23, 1996, 58–69.
- 32 Feezell, «Sportsmanship and Blowouts: Baseball and Beyond», *Journal of the Philosophy of Sport*, 26, 1999, 68–78.
- 33 R. Feezell, «Celebrated Athletes, Moral Exemplars, and Lusory Objects», *Journal of the Philosophy of Sport*, 32,(1), 2005, 20–35.
- 34 R. Feezell, «Celebrated Athletes, Moral Exemplars, and Lusory Objects», *Journal of the Philosophy of Sport*, 32, 1, 2005, 23.
- 35 J. Rawls, *A Theory of Justice* (Cambridg,Mass.: Harvard University Press, 1971).
- 36 R.B.Butcher and A.J. Schneider, «A Fair Play as respect for the Game», *Journal of the Philosophy of Sport*, 25, 1998, 1–22.
- 37 Lolands doktoravhandling fra 1989 het *Fair – i idrettskonkurranser – et moralsk norm-system*. (Oslo:Norges Idrettshøgskole). Den ble senere bearbeidet og utgitt på engelsk, S. Loland, *Fair Play in Sport. A moral norm system* (London and New York: Routledge, 2002).
- 38 S. Loland and M.J. McNamee, «Fair Play and the Ethos of Sports: An Eclectic Philosophical Framework», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 63–80.
- 39 S. Loland and M.J. McNamee, «Fair Play and the Ethos of Sports: An Eclectic Philosophical Framework», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 76.

- 40 C. Pawlenka, «The Idea of Fairness: A General Ethical Concept or One Particular to Sports Ethics?», *Journal of the Philosophy of Sport*, 32,(1), 2005, 49–64.
- 41 En god fremstilling av fremveksten av systematisk doping er gitt i J. Hoberman, *Mortal Engines. The Science of Performance and the Dehumanization of Sports* (New York: Free Press. 1992).
- 42 R.L. Simon, «Good Competition and Drug-Enhanced Performance», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11, 1984, 6–13.
- 43 R.L. Simon, «Good Competition and Drug-Enhanced Performance», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11, 1984, 10.
- 44 W.M. Brown, «Paternalism, Drugs and the Nature of Sports», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11, 1984, 14–22.
- 45 W.P. Fraleigh, «Performance-Enhancing Drugs in Sport: The Ethical issue», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11, 1984, 23–29.
- 46 G. Breivik, «The Doping Dilemma – Game Theoretical Considerations», *Sportwissenschaft* 17, (1), 83–94.
- 47 W.M. Brown, «Comments on Simon and Fraleigh», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11, 1984, 33–35.
- 48 D.L. Fairchild, «Sport Abjection: Steroids and the Ugification of the Athlete», *Journal of the Philosophy of Sport*, 16, 1989, 74–88.
- 49 Se W.M. Brown, «Paternalism, Drugs and the Nature of Sports», *Journal of the Philosophy of Sport*, 11, 1984, 14–22.
- 50 A.J. Schneider and R.B. Butcher, «Why Olympic Athletes Should Avoid the Use of and Seek the Elimination of Performance-Enhancing Substances and Practices from the Olympic Games», *Journal of the Philosophy of Sport*, 20–21, 1993–1994, 64–81.
- 51 M.D. Burke, «Drugs in Sport: Have They Practiced Too Hard? A Response to Schneider and Butcher», *Journal of the Philosophy of Sport*, 24, 1997, 47–66.
- 52 M.D. Burke, «Drugs in Sport: Have They Practiced Too Hard? A Response to Schneider and Butcher», *Journal of the Philosophy of Sport*, 24, 1997, 48
- 53 M. Holowchak, «Aretism» and Pharmacological Ergogenic Aids in Sport: Taking a Shot at the Use of Steroids», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 35–50.
- 54 Se A. Miah, *Genetically Modified Athletes. Biomedical ethic, gene doping and sport* (London and New York: Routledge, 2004). Se videre C. Tamburrini, «Educational and genetic blueprints, what's the differences?» in C. Tamburrini, T. Tännsjö, (eds), *Genetic Technology and Sport. Ethical questions*, (London and New York: Routledge 2005), 82–90.
- 55 A. Miah, «Genetic Technologies and Sport: The New Ethical issue», *Journal of the Philosophy of Sport*, 28,(1), 2001, 32–52.
- 56 Se W. Fraleigh, *Right Actions in Sport. Ethics for Contestants* (Champaign. Ill.: Human Kinetics, 1984) og S. Kretchmar, *Practical Philosophy of Sport and Physical Activity* (Champaign, Ill. Human Kinetics, 1994/2005).
- 57 S. Loland, *Fair Play in Sport. A moral Norm System* (London and New York: Routledge, 2002)
- 58 Se bidragene deres i T. Tännsjö and C. Tamburrini (eds), *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners* (London and New York: Routledge, 2000).

- 59 Se f.eks. N. Dixon, «Canadian Figure Skaters, French Judges, and Realism in Sport», *Journal of the Philosophy of Sport*, 30,(2), 2003, 103–116.
- 60 Se W. J. Morgan, «Are Sports More So Private or Public Practices? A Critical Look at Some Recent Rortian Interpretations of Sport», *Journal of the Philosophy of Sport*, 27, 2000, 17–34.
- 61 T. Roberts, «Sport and Strong Poetry», *Journal of the Philosophy of Sport*, 22, 1994, 94–107.
- 62 Se bidragene deres i T. Tännsjö and C. Tamburrini (eds), *Values in Sport. Elitism, nationalism, gender equality and the scientific manufacture of winners* (London and New York: Routledge, 2000).